Maestrul Eckhart, o gândire misticã originalã

Destrãmarea scolasticii medievale este însoţitã de o diferenţiere din ce în ce mai mare între dogmatica religioasã şi capacitãţile umane. Ce valoare are aşadar credinţa, din moment ce ea pare atât de departe de afirmaţiile teologice sterile? Mistica speculativã oferã o cale alternativã de valorificare a acesteia: comunicarea spiritualã directã a omului cu divinitatea, prin contemplare, extaz şi revelaţie.

Conceptele scolastice sunt modificate în aşa fel încât sã corespundã noii tendinţe. Mistica speculativã se dezvoltã mai ales în spaţiul german, unde maestrul Eckhart oferã omului o modalitate originalã de a intra în contact cu Dumnezeu. Nu se poate concepe curentul mistic speculativ fãrã curentele neoplatonice , fãrã Albert cel mare sau Ulrich de Strasbourg. Acesta din urmã considerã teologia o ştiinţã a credintei şi afirmã cã existenţa, un gând divin pus în practicã, este primul lucru creat. Un alt reprezentant de seamã al misticii este Dietrich de Freiberg, preocupat şi de probleme ştiinţifice (propune o teorie explicativa a curcubeului). Acesta este influenţat îndeosebi de Proclos şi Sf. Augustin. Pune accent pe intelectul activ, socotit cea mai profundã componentã a spiritului, sediul adevãrului dar intelectul nu poate deveni activ decât prin iluminarea divinã. În acelaşi timp mistica dobândeşte o importanţã crescândã şi la femei, între care se remarca Mechthild de Magdeburg. Cel care întemeiaza însã mistica speculativa germanã este Meister Eckhart. Sã vedem câteva dintre ideile sale.

Johann Eckhart se naşte la Hochheim, Turingia, prin anul 1260. Face parte din ordinul dominican. Studiazã LA Köln şi obţine licenţa în teologie la Paris. Predã la Paris, este profesor şi la Köln, conduce şcoala teologica din Strasbourg. În 1326 este acuzat de erezie, dar moare înainte sã se publice bula papalã care condamnã 28 de propoziţii din opera sa. Este autorul unui Opus Tripartitum, al unor Questiones şi predici în limba germanã, pe care o considera fundamentalã în crearea spiritului german. Doctrina lui Eckhart, care atrãsese un mare numãr de oameni, este redescoperitã abia în secolul al XIX-lea. Opera sa este o încercare de a stabili o legãturã între lumea naturalã şi cea supranaturalã. Lumea creatã este eternã, natura umanã se transformã în naturã divinã, omul sfânt este identic divinitaţii, sufletul aparţine intelectului necreat; iatã câteva dintre postulatele maestrului.

Eckhart ne spune ca Dumnezeu devine el însuşi doar prin creaţie, el nu este nimic pânã nu se identificã cu materia (un soi de panteism). În ceea ce priveşte raportul dintre om şi divinitate, el apeleazã la Toma din Aquino şi la unele principii scolastice. Neagã realitatea creaturii şi îi reduce existenţa la existenţa lui Dumnezeu, deci susţine unitatea dintre lume şi divinitate, deci nu existã nimic în afara divinitãţii. Dumnezeu este perceput ca unitatea absolutã, dincolo de orice individualitate. Dar cum se conştientizeazã aceastã legãturã a sufletului cu Dumnezeu? Prin însãşi natura raţionalã a sufletului. El are de fapt douã aspecte: unul creat, care cuprinde facultãţile sale, şi unul necreat, care cuprinde raţionalitatea. Raţiunea este focul divin, prin care omul poate contempla. Scânteia eternã o mai regãsim şi în filosofia lui Averroes sau Alexandru din Halles.

Cât despre contemplaţie, ea depãşeşte ştiinţa sau cunoaşterea şi permite accederea la adevãrul suprem. Pentru a îl obţine, omul trebuie sã iasã din propria individualitate şi sã devinã scânteia divinã. Pentru maestrul Eckhart, operele exterioare nu sunt de mare valoare, ceea ce conteazã este dezvoltarea interioarã. Dar nici rãmânerea permanentã în contemplaţie nu este beneficã pentru cã reprezintã o expresie a egocentrismului. Munca ajutã la regãsirea spiritualã. Când omul nu se mai teme de singurãtate sau sãrãcie, îl primeşte pe Dumnezeu în suflet şi se uneşte cu el. Totuşi, maestrul admite cã va persista o diferenţã intre divinul uman şi cel supranatural. Asta pentru cã Divinitatea este astfel prin naturã, în vreme ce omul are nevoie de graţia divinã. Am putea spune cã Eckhart democratizeaza oarecum cerul, pentru cã în viziunea sa îi recunoaşte fiintei umane capacitatea de a excela prin raţiune şi cunoaştere. Omul este o fiinţã demnã, ce poate câştiga statutul de egal al dumnezeirii. În raţiune se aflã libertatea, ratiunea este cea care determinã voinţa sã aleagã ceea ce este bine şi just.

Eckhart este panteist într-o anumitã mãsurã. Pentru el, sufletul şi divinitatea sunt identice, dar primul existã în virtutea graţiei dumnezeieşti. Oricum, reuşeşte sã îmbine idealismul cu materialismul, oferind un rãspuns afirmativ întrebãrii dacã lumea poate fi cunoscutã şi dacã omul poate sã ajungã la nivelul identificãrii cu natura divinã. Eckhart a dorit trezirea ascultãtorilor sãi, eliminarea sentimentului de subordonare care prima mai ales în clasele de jos. Vorbind despre calea descoperirii de sine, el atrage atenţia asupra imensului potenţial de cunoaştere al omului. Actualizarea acestei ştiinţe care zace în om îl va conduce cãtre împlinirea sa. Prin lumina raţiunii orice persoanã este capabilã sã se reformeze.

Se naşte aşadar un curent nou, adoptat de foarte mulţi urmaşi inflãcãraţi care încearcã cu entuziasm sã îşi ghideze viaţa dupã principiile predicatorului, uneori exagerând şi deformându-i preceptele. Elemetele principale ale doctrinei sale (faptul de a deveni Dumnezeu în Dumnezeu, adâncul fãrã adânc, strãfundul sufletului dincolo de facultãţile sale, întoarcerea la natura simplã a sufletului) sunt mai mult sau mai puţin pãstrate în cercurile mistice ulterioare. Noua viziune asupra demnitãţii umane îngrijoreazã evident Biserica Apuseanã, care nu savura deloc ideea libertãţii radicale a omului şi a împlinirii sale în viata pãmânteascã. Prin procesul predicatorului ştiinta este din nou fortatã sã reintre în cercul restrâns al savanţilor, dar continuatorii maestrului reuşesc sã îi pãstreze scrierile şi sã aibã grijã ca ştiinţa sã ajungã cât de cât şi la inima omului simplu.

"Cînd predic, obisnuiesc sa vorbesc despre desprindere si despre faptul ca omul trebuie sa fie eliberat de el însusi si de toate lucrurile. In al doilea rînd, mai spun ca omul trebuie sa fie re-informat în Binele simplu care este Dumnezeu. în al treilea rînd, ca omul trebuie sa se gîndeasca la marea noblete cu care Dumnezeu i-a înzestrat sufletul, pentru ca prin acesta sa ajunga într-un mod minunat la Dumnezeu. în al patrulea rînd, vorbesc despre claritatea naturii dumnezeiesti - limpezimea acestei naturi este de negrait." (Predica germana 53)

Referinţe: „Intre antichitate şi renaştere. Gândirea Evului Mediu”, Bucureşti, 1984.